

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

La construcción de la biografía imaginaria: Marcel Schwob y la tradición hispanoamericana

Crusat Schretzmeyer, C.A.

Publication date

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Crusat Schretzmeyer, C. A. (2014). *La construcción de la biografía imaginaria: Marcel Schwob y la tradición hispanoamericana*. [, Universiteit van Amsterdam].

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

7. RESUMEN. ABSTRACT. SAMENVATTING

RESUMEN

El propósito que guía «La construcción de la biografía imaginaria: Marcel Schwob y la tradición hispanoamericana (Alfonso Reyes, Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Juan Rodolfo Wilcock y Roberto Bolaño)» consiste en estudiar la influencia del arte biográfico de Marcel Schwob en una concreta tradición de autores hispanoamericanos del siglo XX y en desvelar los singulares mecanismos que subyacen tras ella. Aunque escrita en francés, *Vies imaginaires* (1896), de Marcel Schwob, la obra precursora de toda esta tradición, ha acabado configurando en las letras hispanoamericanas, gracias a autores mexicanos, argentinos o chilenos, una auténtica morada literaria —en la terminología de Claudio Guillén (2007)—, esto es, un conjunto de procedimientos, modelos, temas o formas relacionados entre sí. En lo esencial, la tradición está formada por las obras *Retratos reales e imaginarios* (1920), de Alfonso Reyes, *Historia universal de la infamia* (1935), de Jorge Luis Borges, *Crónicas de Bustos Domecq* (1967), de Adolfo Bioy Casares y Jorge Luis Borges, *La sinagoga de los iconoclastas* (1972), de Juan Rodolfo Wilcock, y *La literatura nazi en América* (1996), de Roberto Bolaño. Todos los libros de esta tradición participan de unos rasgos comunes: cumplen la máxima de brevedad del modelo de Marcel Schwob, tienden a lo mínimo y a lo anecdótico al narrar los episodios vitales de sus personajes —que suelen manifestar conductas extravagantes— y exhiben una punzante y violenta ironía.

Todas estas obras en español han sido examinadas a partir de las claves ofrecidas por Marcel Schwob en su fundamental prólogo de *Vies imaginaires*, pues esas páginas, mediante sus alusiones y referencias específicas, instauran una *historia no académica* del arte biográfico. A través de los libros enumerados en su prefacio, Schwob impuso un modelo de biografía que ha perdurado hasta nuestros días y que se define esencialmente por el predominio de la historia interna (esto es, los aspectos más subjetivos, a menudo coloreados libremente por la imaginación del narrador) frente a la más convencional historia externa o “histórica” (consistente en los meros datos comprobables). Esta revalorización de las *Vies imaginaires* por parte de estos autores hispanoamericanos (y de la obra de

Marcel Schwob en general) representa, además, un indiscutible ejemplo de cómo la actividad lectora se alza como un condicionante fundamental del cambio literario. Por este motivo se ha examinado cómo Jorge Luis Borges ha sido el principal responsable de este proceso y en qué medida ha contribuido decisivamente en las sucesivas relecturas del autor francés.

Para llevar a cabo los propósitos planteados se han conjugado tres principales criterios de análisis, en concreto los que conciernen a un análisis (a) **histórico** y (b) **sistémico de la literatura**, así como un tercero relativo a la actividad lectora, considerada un condicionante fundamental del cambio literario por la denominada (c) **teoría de la recepción**. A estos tres criterios generales se han añadido un cuarto tipo que se contempla como (d) **otras perspectivas complementarias**, entre las que se encuentran la noción de campo literario establecida por Pierre Bourdieu (decisiva a la hora de comprender el campo cultural en la época de Marcel Schwob), el concepto de “lectura estratégica” de Ricardo Piglia (a través del cual se comprende la lectura que de Schwob hizo Borges) y el marco teórico de los mundos posibles (a partir de las aportaciones de Dolezel y Albaladejo). Los criterios utilizados se dirigen a resaltar el carácter dinámico y selectivo del itinerario temporal de la literatura, así como a destacar los mecanismos que, aparte de la influencia y de la imitación, propician diversas y complejas relaciones entre autores de diferentes periodos y, en definitiva, entre el pasado y el presente. A partir del concepto de “historia no académica de la literatura”, planteado por Francisco García Jurado (2001), pudo abordarse el análisis de los modelos sugeridos por Schwob: *Vidas de los filósofos ilustres*, de Diógenes Laercio, *Brief Lives*, de John Aubrey, y *Life of Samuel Johnson*, de James Boswell, a los que se sumó *The Last Days of Immanuel Kant*, la particular obra biográfica de Thomas De Quincey, que Schwob tradujo al francés y en cuyo prólogo dejó entrever la asimilación de los procedimientos del De Quincey.

La perspectiva interhistórica y supranacional del trabajo demostró que es posible pensar en una literatura *mundial*, en las manifestaciones particulares acaecidas en la entera república de las letras, pues son los propios escritores quienes crean, encarnándola, la propia historia literaria o, en este caso a partir del ejemplo de Schwob y de Borges, una genuina y duradera tradición. Además, al estudiar la particular modalidad narrativa de la “vida imaginaria” de Schwob desde

los presupuestos lingüísticos de Ferdinand de Saussure y Michel Bréal, se contradijo la habitual opinión crítica según la cual Marcel Schwob careció de un planteamiento sólido al poner en marcha el proyecto de *Vies imaginaires*, frecuentemente descritas como una audaz, aunque muy sencilla, intuición. También ha podido observarse el proceso mediante el cual Marcel Schwob pasó de ser considerado un sencillo escritor simbolista a comienzos del siglo XX a convertirse, varias décadas más tarde, en el emblema de lo estricta y genuinamente literario, en especial para autores que escribían en español. Se trata de una más de las tensiones que originan esta *historia no académica*, la establecida entre la opinión y el conocimiento. Schwob, poco a poco, se fue transformando en un “clásico cotidiano” (García Jurado, 2001, p. 153) entre estos autores hispanoamericanos: es decir, un clásico que no viene determinado por un manual o un libro de texto específicos —discriminatorio y, por fuerza, selectivo—, sino por una lectura (y, por ende, una experiencia) vital, mucho más afín a una biblioteca personal de lecturas —establecida por el azar, el placer y los gustos personales del lector— que a un rígido e impositivo canon. Esta concepción se halla en estrecha relación con una visión dialógica de la historia literaria, fiel a sus asunciones básicas sobre la necesidad de selección, elección estética y contextualización de la creación de la propia historia, alejada de cualquier pretensión de imparcialidad y de acabamiento.

Finalmente, la mayor contribución de la presente tesis consiste en haber explorado en profundidad, conjunta e interrelacionadamente, esta tradición hispanoamericana, así como la continuidad acreditada de los elementos que definían el modelo de “vida imaginaria” de Schwob y la incorporación de otros nuevos aquí señalados. La lectura de todos esos libros no sólo obliga a releer los ejemplos de Schwob y de sus precursores desde un nuevo paradigma de posibilidades, sino que ha revelado vínculos insólitos entre ellos, dando cuenta una vez más de la condición dialógica de la historia literaria, en permanentes construcción e interpretación.

ABSTRACT

The purpose of «The Construction of the Imaginary Biography: Marcel Schwob and the Hispanic-American tradition (Alfonso Reyes, Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Juan Rodolfo Wilcock and Roberto Bolaño)» consists in studying the influence of Marcel Schwob's biographical art on a particular tradition of Hispanic-American authors of the XX century and the specific mechanisms behind it. Although written in French, the precursor piece of this tradition, *Vies imaginaires* (1896) by Marcel Schwob, has configured an authentic literary "dwelling" —in Claudio Guillén's words (2007)—, in Hispanic-American literature, thanks to Mexican, Argentinian or Chilean authors. We understand this "dwelling" as a whole of interrelated procedures, models, themes or forms.

Essentially, this tradition is made up of the following works: *Retratos reales e imaginarios* (1920), by Alfonso Reyes, *Historia universal de la infamia* (1935), by Jorge Luis Borges, *Crónicas de Bustos Domecq* (1967), by Adolfo Bioy Casares and Jorge Luis Borges, *La sinagoga de los iconoclastas* (1972), by Juan Rodolfo Wilcock, and *La literatura nazi en América* (1996), by Roberto Bolaño. All the books of this tradition share common characteristics: they all limit themselves to the brevity principle established by Schwob, they tend to the minimum and anecdotic when narrating the vital episodes of their characters —who usually demonstrate extravagant behaviors— and reveal an acid and violent irony.

All these works in Spanish have been examined according to Marcel Schwob's keys presented in his fundamental prologue to *Vies imaginaires* —because *Vies imaginaires* founds a *non-academic history* of biographical art. Through the books enumerated in its prologue, Schwob installed a biographical model that has lasted until nowadays. Schwob's model is essentially defined by the predominance of the internal story (most subjective aspects) opposite to the more conventional external story or "history" (consisting of pure verifiable information). This revalorization of the *Vies Imaginaires* by those Hispanic-American authors (and of Marcel Schwob's work in general) represents, in addition, an undeniable example of how the reading activity erases itself as a fundamental determinant of literary change. Because of that reason it has been studied how Jorge Luis Borges has been

the main responsible agent of this process and how well he has contributed to the successive rereading of the French author.

Three main analysis guidelines have been conjugated in order to achieve the suggested purposes: the ones related to a (a) **historic** and (b) **systemic** analysis of literature, as well as a third one related to a reading activity, considered as a fundamental determinant of literary change by (c) **reception theory**. A fourth kind of guideline has been added to the previous three contemplated as (d) **other complementary perspectives**, including the literary field notion established by Pierre Bourdieu (decisive when trying to understand the cultural field in Marcel Schwob's times), the "strategic reading" concept of Ricardo Piglia (through which we can understand how Borges read Schwob) and the theoretical field of the possible-world (since Dolezel and Albaladejo). The objective of the criteria employed is to reveal the dynamic and selective character of literature as well as the mechanisms that, besides influence and imitation, promote several complex relations between authors from different times, between past and present. From the *non-academic history of literature* concept, offered by Francisco García Jurado (2001), the analysis of the suggested models by Schwob have been approached: *Vidas de los filósofos ilustres*, by Diógenes Laercio, *Brief Lives*, by John Aubrey, and *Life of Samuel Johnson*, by James Boswell to which *The Last Days of Immanuel Kant* was added, the particular biographical work of Thomas De Quincey, that Schwob translated into French and in which prologue he made De Quincey procedure of assimilations out.

The inter-historical and supranational perspective of the study demonstrates that it is possible to think of a *world* literature, of particular manifestations on the whole Republic of Letters, since they are, the writers, the ones who create the history of literature itself or, as in the case of Schwob and Borges, a unique and durable tradition. Besides that, when studying the particular narrative model of Schwob's "imaginary life" from the linguistic presuppositions of Ferdinand de Saussure and Michel Bréal, the usual critical opinion according to which Marcel Schwob did not have a solid project for *Vies Imaginaires* (usually described as an audacious but very simple intuition) was contradicted. It has also been observed the process through which Marcel Schwob became to be considered the emblem of what is genuine and essentially literary –particularly for authors

writing in Spanish-, decades after having been considered just a symbolist writer in the early 20th century. The tension between opinion and knowledge is one more of the ones originating this *non-academic history*. Little by little Schwob became a “quotidian classic” (García Jurado, 2001, p. 153) in between these Hispanic-American authors: a classic not determined by a manual or a specific textbook – discriminatory and consequently selective- but by a vital reading (and therefore an experience), much more related to a personal reading library (born from chance, pleasure and personal taste of the reader) than to an imposed and rigid canon. This conception has a strong relation with a dialogical vision of literary history, loyal to the basic acceptance about the need of selection, aesthetic election and contextualization of the history creation itself, far from any impartial ambition or ending.

Finally, the most important contribution of this dissertation consists in having deeply, jointly and interrelatedly explored this Hispanic-American tradition, as well as the continued renowned elements defining the “imaginary life” model of Schwob and the incorporation of other ones mentioned here. The reading of all these books not only forces us to read Schwob’s examples and his precursors from a new paradigm of possibilities, but also reveal unusual links between them, manifesting once again the dialogic condition of this literary history in constant construction and interpretation.

SAMENVATTING

Het doel van «*The Construction of the Imaginary Biography: Marcel Schwob and the Hispanic-American tradition (Alfonso Reyes, Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Juan Rodolfo Wilcock and Roberto Bolaño)*» is het bestuderen van de invloed van Marcel Schwob's biografische kunst op een specifieke traditie van Spaans-Amerikaanse auteurs in de twintigste eeuw, en de achterliggende karakteristieke mechanismen. Deze traditie is begonnen met het boek *Vies imaginaires* (1896) van Marcel Schwob, alhoewel het in het Frans is geschreven heeft het een authentiek literair "onderkomen"—in de woorden van Claudio Guillén (2007)—in de Spaans-Amerikaanse literatuur, dankzij Mexicaanse, Argentijnse en Chileense auteurs. We begrijpen dit "onderkomen" als een geheel van gerelateerde procedures, modellen, thema's, en vormen.

In wezen bestaat deze traditie uit de volgende werken: *Retratos reales e imaginarios* (1920), door Alfonso Reyes, *Historia universal de la infamia* (1935), door Jorge Luis Borges, *Crónicas de Bustos Domecq* (1967), door Adolfo Bioy Casares en Jorge Luis Borges, *La sinagoga de los iconoclastas* (1972), door Juan Rodolfo Wilcock, en *La literatura nazi en América* (1996), door Roberto Bolaño. Alle boeken uit deze traditie delen de volgende gemeenschappelijke kenmerken: alle beperken zich tot het bondigheidprincipe dat Schwob heeft gevestigd, ze neigen naar het minimum en het anekdotische als de elementaire gebeurtenissen van de karakters – die zich vaak extravagant gedragen – worden beschreven, en onthullen een scherpe en gewelddadige ironie.

Al deze Spaanse werken zijn bestudeerd volgens Marcel Schwob's sleutels uit zijn cruciale proloog van *Vies imaginaires* – omdat *Vies imaginaires* een *non-academische geschiedenis* van biografische kunst heeft gevestigd. Met de opgesomde lijst van boeken in de proloog heeft Schwob een biografisch model gecreëerd dat tot op de dag van vandaag relevant is. Het model van Schwob is in wezen gedefinieerd door de overheersing van het interne verhaal (voornamelijk subjectieve aspecten) in tegenstelling tot het meer conventionele externe verhaal of "geschiedenis" (bestaand uit pure, verifieerbare informatie). Deze herwaardering van *Vies Imaginaires* door de Spaans-Amerikaanse auteurs (en het werk van Marcel Schwob in het algemeen) representeert een onmiskenbaar

voorbeeld hoe de leesactiviteit zichzelf uitwist als een essentieel, bepalend element van literaire verandering. Vanwege deze reden is Jorge Luis Borges bestudeerd als de voornaamste exponent in dit proces, en hoeveel Borges heeft bijgedragen aan de opeenvolgende herlezingen van de Franse auteur.

De drie hoofdzakelijke richtlijnen voor de analyse zijn samen verwerkt om het voorgestelde resultaat te bereiken: (a) **historische** en (b) **systematische** analyse van de literatuur, alsook een derde die gerelateerd is aan de leesactiviteit, welke beschouwd wordt als een essentiële factor in de literaire verandering door (c) **receptietheorie**. Een vierde, soort van, richtlijn is toegevoegd aan de drie voorgaande als (d) **andere aanvullende perspectieven**, waaronder de idee van het literaire veld van Pierre Bourdieu (bepalend in de poging om het culturele veld in de tijd van Marcel Schwob te begrijpen), het “strategisch lezen” concept van Ricardo Piglia (waardoor we kunnen begrijpen hoe Borges Schwob leest) en het theoretische veld van de mogelijke-wereld (sinds Dolezel en Albaladejo). Het doel van deze gebruikte criteria is om het dynamische en selectieve karakter van literatuur alsook van mechanismen die, naast invloed en imitatie, verschillende complexe relaties tussen auteurs uit andere tijden bevordert, tussen heden en verleden. Van het concept van *niet-academische literatuurgeschiedenis*, gepresenteerd door Francisco García Jurado (2001), worden in de analyse met de door Schwob voorgestelde modellen bekeken: *Vidas de los filósofos ilustres*, door Diógenes Laercio, *Brief Lives*, door John Aubrey, en *Life of Samuel Johnson*, door James Boswell, waar *The Last Days of Immanuel Kant* aan is toegevoegd, het specifieke biografische werk van Thomas De Quincey, die Schwob naar het Frans vertaald heeft, en in de proloog daarvan De Quincey procedure van assimilatie heeft vastgesteld.

Het inter-historische en supranationale perspectief van de studie toont aan dat het mogelijk is te denken in *wereldliteratuur*, van specifieke manifestaties in de hele *Republic of Letters*, omdat zij, de schrijvers, diegenen zijn die de literatuurgeschiedenis zelf maken, en in het geval van Schwob en Borges, een unieke, duurzame traditie. Daarnaast, wanneer het specifieke, narratieve model van Schwob’s “verbeelde leven” bestudeerd wordt in de linguïstieke postulaten van Ferdinand de Saussure en Micel Bréal is de gebruikelijke kritische overtuiging dat Marcel Schwob geen stevig onderbouwd project voor *Vies Imaginaires* (vaak

beschreven als een onbeducht maar simpele intuïtie) weersproken. Het proces waardoor Marcel Schwob de figuur is geworden voor wat oprecht en literair is – met name voor Spaanstalige auteurs – is ook opgemerkt, decennia na te zijn begrepen als een symbolistische schrijver uit de vroege twintigste eeuw. De spanning tussen overtuiging en kennis komt voort uit deze *non-academische geschiedenis*. Stap voor stap is Schwob een “alledaagse klassieker” (García Jurado, 2001, p. 153) geworden tussen deze Spaans-Amerikaanse auteurs: een klassieker die niet door een handleiding of een specifieke compendium – discriminerend en consequent selectief – maar door onmisbaar lezen (en daarom een ervaring) zo is gedefinieerd, meer verbonden aan een persoonlijke bibliotheek (geboren uit toeval, genoegen, en persoonlijke smaak van de lezer) dan aan een opgelegde en rigide canon. Deze zienswijze heeft een sterke relatie van de dialogische visie op literatuurgeschiedenis, trouw aan de basisaanvaarding aan behoefte aan selectie, esthetische keuze en contextualiseren van het schrijven van de geschiedenis zelf, ver van een onpartijdige ambitie of neutraal slot.

Tenslotte, de belangrijkste bijdrage aan deze dissertatie bestaat uit een diep, gezamenlijk, en samenhangend onderzoek naar deze Spaans-Amerikaanse traditie, alsook een voortzetting van de erkende elementen die Schwob’s model van het “verbeelde leven” definiëren en het inbouwen van de andere hiervoor genoemd. Het lezen van al deze boeken dwingt niet alleen om Schwob’s voorbeelden en zijn voorgangers van een nieuw paradigma van mogelijkheden te lezen, maar onthullen ook de vele verbanden tussen deze, waardoor de dialogische conditie van deze literaire geschiedenis, voortdurend geconstrueerd en geïnterpreteerd, zich manifesteert.